

Türk Dış Ticareti ve Ekonomi Politikaları Arasındaki Nedensellik İlişkileri

A. Can BAKKALCI* & Nilüfer ARGİN**

Özet

Bu makalede Türkiye’de uygulanan maliye, para ve reel kur politikalarının dış ticarete etkisi küresel açıdan irdelenmektedir. Küreselleşme sürecinde dış ticaret giderek artarken dış ticareti etkileyen politikalar da oldukça önemli hale gelmektedir. Bu çalışmada dış ticaret ve reel kur, bütçe açığı, M1 para arzı arasındaki ilişkiler nedensellik testleriyle incelenmiştir. Bu değişkenlerle ilgili olarak öncelikle ADF birim kök testleri yapılmış, tüm değişkenler aynı dereceden durağan bulunmuştur. Bundan sonra parametreler arasında uzun dönem ilişkileri belirlemek üzere VAR modellemesine gidilmiş ve nedensellik ilişkileri kurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, reel döviz kuru, para politikası, maliye politikası, üçlemenin olanaksızlığı

Jel Kodları: F-11, F-13, F-31

Casuality Relations Between Turkish Foreign Trade and Economy Policies

Abstract

This paper examines fiscal policy, monetary policy and real exchange rate in Turkish foreign trade from global point of view. While importance of foreign trade is rapidly increasing in the globalization age at the world, active policy applications have undergone extremely significant implications. In this paper relation between foreign trade and real exchange rate, budget deficit and M1 money supply is thoroughly examined with causality tests. For these variables first of all ADF unit root

---

* Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, acbakkalci@pau.edu.tr

** Anadolu Üniversitesi İktisat Bölümü, niluferargin@hotmail.com

tests are carried out. All of them are found to be same degree integrated. Than, long run relations among the variables are examined with VAR analysis. Provided with the long run relation, VAR is estimated. Finally Granger causality tests based on VAR.

Keywords: *Foreign trade, real exchange rate, monetary policy, fiscal policy, impossible trinity*

Jel Codes: *F-11, F-13, F-31*

GİRİŞ

Uluslararası ekonomide dış ticareti etkilemek üzere kullanılan çeşitli ekonomi politikaları bulunmakta, kur politikaları kapsamında başvurulan döviz kuru ayarlamaları en bilinen araçların başında gelmektedir. Döviz kuru değişiklikleri ekonomiyi çeşitli kanallarla etkilemekte, mikro ve makro ekonomik etkileri bulunmaktadır. Kur, ülke borç stoğunu, girdi fiyatlarını, ödemeler bilançosunu ve üretim düzeyini etkilemektedir.

Kur politikaları bir parametreyi istenen yönde etkilerken diğer birini olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin izlenen aktif kur politikaları sonucunda ülke parasının değerlendirilmesi ihracatı düşürürken dış borçların ülke ekonomisi üzerindeki yükünü hafifletmek gibi bir etki ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle ülke ekonomileri ve piyasadaki karar alıcıların davranışları açısından kur yönetimi önem taşımakta, reel kurun alacağı değer ekonominin genelini ve istihdamı yakından ilgilendirmektedir.

Dış ticareti etkilemek üzere uygulanacak ekonomi politikalarının ekonominin gerçekleri ve uluslararası ekonominin genel kabulleriyle bağdaşması gerekmektedir. Üçlemenin olanaksızlığının bilindiği bir ortamda eğer serbest sermaye hareketleri kabul edilip aktif para politikası izleniyorsa kur çapasının uzun bir süre uygulanamayacağı gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye’de ortaya çıkan 2001 krizi bu üçlemenin olanaksızlığı ön kabulünü göz ardı etmiş ve ekonomiye ağır bir yük getirmiştir.

Reel döviz kurunun belirlenmesi bir seçim sorunu olmakta, dış ticaretin taraflarını ve sektörel istihdamı doğrudan, ülkenin genelini ve toplam istihdamı dolaylı olarak etkilemektedir. Ayrıca dışa açık bir ekonomide reel kur, gerek üretim maliyetleri ve gerekse ihracat kazançları üzerinde kısa süre içinde etkide bulunmaktadır. Bu kapsamda dışa açık bir ekonominin toplam talep ve toplam arz yapısının dış fiyatları değiştirmesi nedeniyle reel kur parametresine yakından bağlı olduğu söylenebilir.

Çalışma üç kısa bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ekonomi politikaları ve dış ticaret ilişkisine kısaca değinilmiş özet bir teorik değer-

lendirme yapıldıktan sonra reel kur ve ekonomi politikası alternatiflerinin konu edildiği Türkiye üzerine yapılmış literatüre değinilmiştir. Son bölümde ekonomi politikalarının dış ticaret üzerine etkilerinin ölçümlemesine geçilmiştir.

Çalışmanın asıl amacı, teorik perspektifte ülkemizde uygulanan ekonomi politikalarının rasyonelitetlerinin ve yararlılıklarının analiz edilmesidir. Bu çerçevede Türkiye özelinde, uygulanacak ekonomi politikalarının dış ticareti etkileme gücünün olup olmadığının saptanması ve bu politikaların gerekliliğinin sorgulanmasına çalışılmıştır.

1. Teorik Çerçeve

Bu bölümde, Türkiye tarafından uygulanan ekonomi politikalarının eksiklik ve yanlışlıklarını göstermek üzere literatürdeki belli başlı yaklaşımlara değinilmiştir. Türk dış ticaretinin uzun süre düşük talep ve gelir esnekliğe sahip mallardan oluştuğu ve ekonomi politikalarında aşağıda değinilen üçlemenin olanaksızlığı yaklaşımının göz ardı edildiği gerçeği çerçevesinde aşağıdaki bölümün irdelenmesi faydalı olabilecektir.

1.1. Genel Olarak Dış Ticareti Etkilemek Üzere Kullanılan Ekonomi Politikaları

Döviz kurları, dışa açık ya da açılmakta olan ülkeler açısından önem taşımaktadır. Kısmi denge analizleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, dış ticaretin hacmi miktarı oluştururken kur da ülkeler arasındaki karşılıştırmalı fiyatları yansıtmaktadır. Bu nedenle kurdaki değişikliklerin teorik bağlamda dış ticaret miktarını etkilemesi beklenmektedir.

Reel kur, ulusal paranın dış piyasalardaki satın alım gücünün bir ifadesidir. Kavram ticaret haddine de eşit kabul edilebilmektedir. İhracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksine, yani genel olarak ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranı reel kuru vermektedir. Diğer bir tanım daha geniştir ve ticarete konu olan ve olmayan malların görelî fiyatlarından hesaplanmaktadır¹. Reel kurun değişmesi ithal malı fiyatlarıyla ihraç malı fiyatları arasındaki görelî ilişkiyi değiştirmektedir. Reel kurun artması ihraç malı fiyatlarının ithal malı fiyatlarına göre yükselmesi anlamına gelmektedir.

---

¹ Ayrıntı için bkz. Funda Özkan, Denge Reel Kur Hesaplama Yöntemleri ve Reel Kur Dengesizliğinin Ölçülmesi: Türk Lirası Üzerine Bir Çalışma, (Ankara, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, 2003).

Reel kur artışıyla, aşırı değerli kur kavramı birbirinden ayrılmalıdır. Aşırı değerli kur yabancı paranın yerli paraya göre değerlendirilmesini, değerli reel kur ise yerli paranın satın alma gücündeki artışı ifade etmekte yani iki kavram aynı anlama gelmemektedir. Değerli reel kur yerli paranın aşırı değerlendirilmesi anlamına gelmektedir.

Reel kurlar ekonominin genelini etkilemekte, bu kanalla da daha mikro birimlere ve sektörel alanlara doğru yayılmaktadır. Dışa açık bir ekonomide reel kurların değişmesiyle beraber büyüme (ya da daralma), üretim maliyetleri, faktör bileşimleri ve istihdamda değişim yaşanmakta, üretimde kullanılan faktör bileşimleri değişebilmekte, daha emek yoğun ya da emekten tasarruf edici teknikler kullanılabilir. Reel kurların özendirildiği ya da zorladığı teknolojik değişim istihdam yapısını da etkilemektedir. Döviz kurunun aşırı değerli hale gelmesi sonucunda dış rekabet, kaynak dağılımı ve ülke içindeki finansal piyasalar bozulabilmektedir².

Döviz kuru değişimleri aktarma mekanizmalarıyla ekonomik parametreleri etkilemektedir. İlk aktarım mekanizması esneklikler yaklaşımı olarak bilinmektedir. Ekonomi politikalarıyla ekonomi olumlu olarak etkilenmek isteniyorsa ihracat ve ithalat mallarının döviz kuru esneklikleri toplamı 1'den fazla olmalıdır. Esneklik yaklaşımı ekonomi literatüründe Marshall Lerner Koşulu ya da Marshall Lerner Robinson MLR koşulu olarak da bilinmektedir. Koşul Marshall³, Lerner⁴ ve Robinson⁵ tarafından ayrı ayrı yapılan çalışmalarda üretilmiştir. MLR koşulu ülke arz esnekliğinin sonsuz olacağı varsayımı altında geçerlidir. Buna göre ihracat ürünlerinin fiyat esneklikleri ile ithalat ürünlerinin fiyat esneklikleri toplamı biriyorsa yapılacak bir kur ayarlaması (düşürülmesi-devalüasyon) ülkenin dış ticaret gelirlerini arttırmaktadır⁶.

MLR Koşulunun yalnızca fiyat değişmelerine odaklanması ve gelir değişimi etkilerini ihmal etmesi Harberger ve Laursen-Metzler'in çalışmalarıyla eleştirilmiştir. Gelirin artması dış ticareti arttıran bir gelişme olduğundan fiyat etkisinin aksine dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemektedir. Ticaret hadlerinin bozulması durumundaysa ihracat malla-

2 İlker Domaç, ve Ghiath Shabsigh, "Real Exchange Rate Behavior and Economic Growth: Evidence from Egypt, Jordan, Morocco and Tunisia", IMF Working Paper, WP/ 99/40, 1999, s. 5.

3 Alfred Marshall, Money, Credit and Commerce, (London Macmillan and Co, 1923).

4 Abba Lerner, The Economics of Control: Principles of Welfare Economics,, (London, Macmillan, 1944)

5 James Robinson, "The Foreign Exchanges" içinde Metzler, L.A. ve Ellis, H. (der.), Readings in The Theory of International Trade, (Homewood, Irwin. 1950), ss. 83-103.

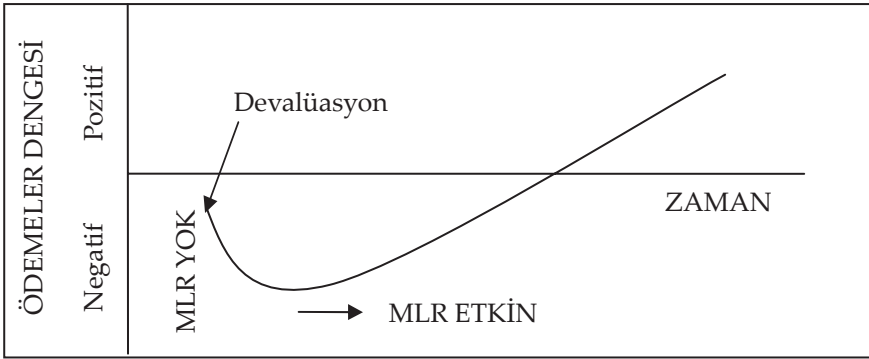
6 John Whitaker, Centenary Essays on Alfred Marshall, (London, Cambridge University Press, 1990).

rı cinsinde satın alım gücü düştüğünden reel gelir azalmakta ve tasarruf oranları da düşmektedir⁷. Literatürde HLM Etkisi olarak adlandırılan durum Asimetrik S Eğrisi yaklaşımının çıkış noktasını oluşturmuştur.

MLR ve HLM Etkilerini içerecek şekilde Massetme-Emme ya da Absorbe Etme “*Absorption Approach*” Yaklaşımı Alexander, Harberger, Laursen ve Metzler ile Meade tarafından geliştirilmiştir. Yaklaşımın geliştirilmesiyle beraber teorik bağlamda hem fiyat-dış ticaret hem de gelir-dış ticaret ilişkisi esneklik değerleri de kullanılarak birleştirilmiş olmaktadır⁸.

J Eğrisi Yaklaşımıysa, Massetme Yaklaşımını uzun ve kısa dönemli olarak daha iyi kavramsallaştırmakta ve dinamik bir açıklama gücü kazandırmaktadır. J Eğrisi Yaklaşımı’na göre yerli paranın değerinde meydana gelen değişimler kısa dönemde dış dengeyi aynı yönde etkilemektedir.

Şekil 1: J Eğrisi

Kaynak: ML Koşulu, <http://welkerswikinomics.com>, (13.06.2012)

J Eğrisi şu anda yapılan bir devalüasyonu dinamik çerçevede açıklamaktadır. Devalüasyonun yapıldığı anda ödemeler dengesi olumsuz etkilenebilir, ihracat fiyatları düşüp, ithalat fiyatları arttığından ticaret hadleri ve ödemeler dengesi bozulmaktadır. Bu nokta J Eğrisinin başladığı yer olarak karşımıza çıkmakta ve MLR koşulunun zaman içinde belirmesiyle beraber düzelmektedir. Zamanla ihracat artmakta, ithalat azalmaktadır.

7 Torsten Persson ve Lars Svensson, “Current Account Dynamics and The Terms of Trade, Harberger-Laursen-Metzler Two Generations Later”, National Bureau Of Economic Research Paper, No: 1129, Cambridge, 1983. s. 3.

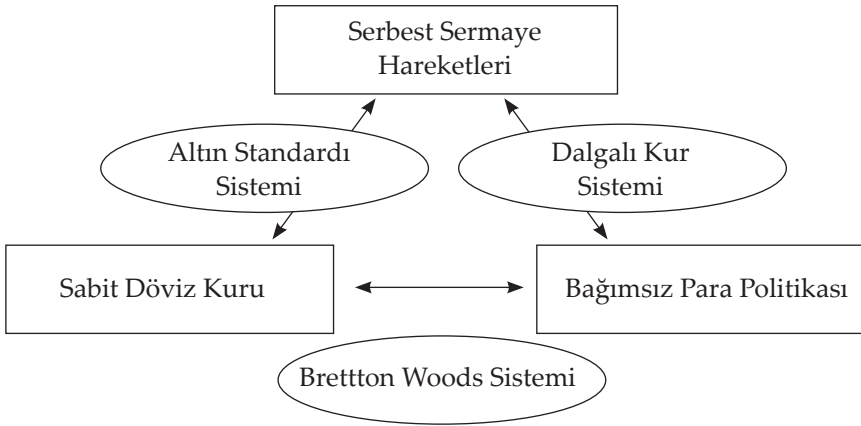
8 Peijie Wang, The Economics of Foreign Exchange and Global Finance, (Springer, 2009), s. 120.

Ancak J Eğrisinin ortaya çıkabilmesi için üst üste kur ayarlamaları ve devalüasyon değil tek seferlik ayarlama yapılmalıdır. Aksi halde eğri yukarı eğilimini yakalayamamaktadır.

J Eğrisinin şimdiki ve gelecek dönemi açıklama gücü Asimetrik S Eğrisi Hipoteziyle geçmişe doğru da götürülmüştür. Ödemeler dengesinin, ticaret hadlerindeki değişmelerin şimdiki ve gelecekteki hareketleriyle negatif ilişkili olduğu geçmiş hareketleriyle aynı yönde hareket ettiği saptanmıştır.⁹

Ekonomi politikaları açısından önemli bir nokta da üçlemenin olanaksızlığı "impossible trinity" yaklaşımıdır. Üçlemenin olanaksızlığı, Mundell ve Cooper tarafından dış alemle ilişkilerde uygulanacak temel politika alternatiflerindeki sınırı ifade etmek üzere kullanılmıştır¹⁰. Obstfeld ve Taylor aynı durumu açık ekonomi üçlemesi olarak ele almıştır¹¹. Yaklaşımına göre bir ülke dış ticareti etkilemek üzere üç politika alternatifini kullanabilir. Bunlar; para politikası, kur politikası ve sermaye hareketlerini serbestçe belirlenmesidir.

Şekil 2: Üçlemenin Olanaksızlığı Durumu

Kaynak: Dani Rodrik, "How Far Will International Economic Integration Go?" The Journal of Economic Perspectives, Cilt. 14, Sayı. 1, 2000, ss. 177-186, s. 180

9 David Backus, Patrick Kehoeve, Finn Kydland, "Dynamics of The Trade Balance And The Terms of Trade: The S-Curve", NBER Working Paper, 4242, Cambridge, 1992.

10 Richard Cooper, The Economics of Interdependence: Economic Policy in the Atlantic Community, (New, York, McGraw-Hill, 1968).

11 Dani Rodrik, " How Far Will International Economic Integration Go?" The Journal of Economic Perspectives, Cilt. 14, Sayı. 1, 2000, ss. 177-186, s. 180

Ancak bu politikaların yalnızca ikisi seçilmeli ve piyasa istikrarı açısından üçüncü politika piyasa koşullarına bırakılmalıdır. IMF tarafından şu anda yaygın olarak kullanılması tavsiye edilen dalgalı kur sisteminde serbest sermaye hareketleri ve bağımsız para politikalarının uygulanması önerilmekte, döviz kuru çapasına başvurulmaması gerekmektedir.

1.2. Ekonomi Politikaları ve Dış Ticaret İlişkisi

Ekonominin dışa açıklık derecesi arttıkça reel kurun büyüme dinamiklerine olan etkisi yükselmektedir. Kurların büyümeyle olan ilişkisi dış ticaret mekanizması yoluyla kurulmaktadır. Bu etkinin olumlu ya da olumsuz ne olacağı ülkedeki ekonomik yapı ve ekonomi politikalarıyla yakından ilgilidir. Doğru belirlenmiş bir reel kur büyüme ve dış ticaret dinamiklerini olumlu etkilemekte, büyümeyi daha istikrarlı hale getirmekte ve hızlandırmaktadır¹². Aynı etki ABD, Kanada, İngiltere, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde de yaşanmakta ve reel döviz kurunun değişmesi özellikle imalat sanayi verimliliği ve karlılığı üzerinde etkide bulunmaktadır¹³.

Ekonominin dış ticaret düzeyi ve dış alemle rekabet gücünü belirleyen önemli üç temel parametre bulunmaktadır; ücretler, verimlilik ve döviz kuru¹⁴. Döviz kuru istikrarsızlıkları dış alemle ilgili faaliyet gösteren ekonomik birimleri yakından ilgilendirmekte, karar alma sürecini, dış ticaret ve büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Firmalar döviz kurlarında belirsizlik gördüklerinde riskten kaçınma refleksiyle hareket etmekte, yatırım yapmaktan kaçınılmaktadırlar. Genel olarak aşırı değerlenmiş ya da yüksek belirlenmiş kur büyümeyi aşağıdaki şekillerde etkilemektedir¹⁵.

i. Gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından olan ihracatın yabancı girdiyle gerçekleştirildiği durumlarda aşırı değerli kur beklenenin aksine ihracatı önlemekte, rekabet edebilirliğini azaltmaktadır. Aynı zamanda ithalat da azalmakta ve ülkede üretim güçlükleri görülmektedir.

ii. Endüstri ve tarım lobilerinin gümrük vergisi artışı istekleri sonucunda ithal edilebilir mal düzeyi düşmekte ve ülke giderek dışa kapalı hale gelmektedir. Bu durum büyüme üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır.

12 İlker Domaç, ve Ghiath Shabsigh, "Real Exchange Rate Behavior and Economic Growth: Evidence from Egypt, Jordan, Morocco and Tunisia", IMF Working Paper, WP/ 99/40, 1999, s. 21

13 Jose Campa and Linda Goldberg, "The Evolving External Orientation of Manufacturing: A Profile of Four Countries", FRBNY Economic Policy Review, July, 1997, ss. 53-81, s. 66.

14 Ali Eşiyok, "Türkiye İmalat Sanayiinde ve Ülke Rekabet Gücündeki Gelişmeler", İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Cilt. 17, Sayı. 196, 2002, ss. 261-284, s. 57.

15 Howard Shatz ve David Tarr, "Exchange Rate Overvaluation and Trade Protection", The World Bank, Policy Research Working Paper, No. 2289, 2000. s. 6-7

iii. Verimlilik kurların yükseltilmesi nedeniyle olması gerekenden düşük kalmakta, ekonomik büyüme yavaşlamaktadır.

iv. Aşırı değerli kur devalüasyon beklentisi yaratacağından yabancı sermayenin ülke finansal piyasalarından kaçmasına neden olabilecek, yatırımlara yönlendirilebilecek finansal değerler azalacaktır.

v. Bu durumda döviz kurları hükümetler tarafından müdahaleyle değiştirilebilir.

vi. Aşırı değerli kura karşı uygulanacak sıkı para politikası ülkeyi reseyona sokabilir.

Bu koşullar altında kurun yüksek saptanması nedeniyle ortaya çıkabilecek olumlu ve olumsuz etkiler aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

Olumlu Etkiler

Teorik olarak yüksek belirlenen kur ya da yüksek bir devalüasyon kısa vadede ihracat kanalını uyarmakta, ithalatı pahalı hale getirmekte ve ödemeler bilançosunu olumlu etkilemektedir. İhracat özendirilmekte, döviz cinsinden reel satın alma gücü yıprandığından ithalat azalmaktadır. Her iki etki de döviz kazandırıcı sonuçlar doğurmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde uzun vadede aktif kur politikalarıyla uzun süre bu etkilerin sürdürülmesi olanaklı değildir. Ülke içi enflasyon ya da benzeri istikrarsızlıklar dış ticaretin tekrar normal düzeyine dönmesini sağlamaktadır.

Olumsuz Etkiler

İhracatın ithalata bağımlı olduğu, nihai mal üretilirken ara ya da yatırım malının ithal edildiği bir ekonomide döviz kurunu arttırılması ithal girdiler üzerine gümrük vergisi koyulmuşçasına etkiler doğurmaktadır. Bu durumda etkin koruma oranı düşüp, negatife dönebilmekte ve ithal girdi kullanan ihracatçı cezalandırılmış olmaktadır. İhracatın katma değeri hızla düşmekte büyüme dinamikleri yavaşlamaktadır.

Kur değişikliklerinin uyardığı dış ticaret, büyüme dinamiklerinin yayılma etkileri yoluyla tüm ekonomiyi etkileyebilmekte ülke borç stoğunun artmasına ve kişi başına düşen borç miktarı reel olarak yükselmektedir. Gelişmekte olan bir ülke için geleneksel ürünlerin fiyat esneklikleri düşüktür ve ihracatı arttıracığı beklentisiyle reel kurun arttırılması, ülkenin dış alem hasılatının yeterince arttırılamamasına, döviz cinsinden borçlarının

yükselmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda döviz kurunun olması gereken düzeyin altında belirlenmesi büyümenin istihdam yaratmayan bir aşamaya girmesine de yol açabilmektedir.

Dış ticaret açığı varken yüksek belirlenmiş kur, Merkez Bankalarının müdahalede bulunmaması durumunda ülke içi para arzını azaltmaktadır. Merkez Bankasının nominal kuru sabit tutarak müdahalesi durumundaysa ücretlerin dış fiyatlarla rekabet edecek düzeye kadar düşmesi beklenmektedir. Bu durumsa ancak kriz zamanlarında ücretler aşağıya doğru esnekse geçerli olabilmektedir¹⁶. Diğer bir alternatif enflasyon yaratarak ücret ve fiyatların yıpranmasını sağlamaktır. Bu durumda da ücretliler aleyhine gelir dağılımı bozulmaktadır.

Döviz kurların büyüme ve faktör bileşimi üzerine etkileri istihdam piyasalarındaki değişimleri uyarılmaktadır. Ücretlerdeki değişimler büyük oranda reel kur etkisiyle faktör bileşiminin değişmesinden ve uygulanan kur politikalarının yön, büyüklük ve bu politikaların ülkenin ekonomik yapısıyla etkileşiminden kaynaklanmaktadır.

2. TÜRKİYE'DE KUR POLİTİKALARI

Türkiye'de 1980 yılına kadar ithal ikameci sanayileşme stratejisi kullanılmış ve dış ticaretin geliştirilmesi yerine iç üretimin artırılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda yüksek belirlenen döviz kurları ithalatı cezalandırırken ihracatın dünya ile rekabet edememesi dış finansman olanaklarını kısıtlamıştır. Uygulanan politikalar ve borçlanma gereksinimi kronik enflasyona yol açmıştır. 1953 yılından itibaren başlayan enflasyonist süreç ve uygulanan kur politikalarına rağmen düşürülemeyen dış ticaret açıkları ithalat yasakları ve lisanslamasıyla sonuçlanmış, ülke içi büyüme yavaşlamıştır. 1958 yılında IMF ile yapılan anlaşma ve tarım rekoltesi ve ihracatının iyileşmesi sonucunda 1960'dan itibaren hızlı bir büyüme sürecine girilmiştir.

1960'ların sonuna doğru enflasyonun çift hanelerde seyretmesi ve dış ticaretin yetersizliği nominal döviz kurunun sabitlenerek aşırı değerli kur uygulamasına geri dönülmesi ile sonuçlanmıştır. İthalatın kısılmasıyla büyüme tekrar yavaşlamıştır. Petrol krizleriyle beraber başvurulana devlasyon dış ticareti bir süreliğine hızlandırır da Kıbrıs Savaşı ve ABD-BM-AET kısıtlamaları nedeniyle Türkiye darboğazlarla karşılaşmış, üretim düşmüş, istihdam azalmıştır.

16 Shatz ve Tarr, s. 5-6.

İhracata dayalı sanayileşme stratejisinin benimsendiği 24 Ocak 1980 kararlarından sonra dış ticareti ve ihracatı arttırmaya yönelik politikalar uygulanmıştır. Ancak ekonomin yapısal sorunlarının giderilememesi ve büyümenin finansmanının güvenilir kaynaklarla sağlanamaması nedeniyle yabancı sermaye çekebilmek için yüksek reel faiz verme yoluna başvurulmuş, devalüasyonlar ve enflasyon dış ticaret kompozisyon ve dengesini olumsuz etkilemiştir. Sıcak para girişi ve spekülasyon sermaye hareketleri nedeniyle 1994 ve 2001 finansal krizleri yaşanmıştır. Genellikle iki dönem yüksek oranlı büyümeye eşlik eden daralma ya da kriz yılları istikrarlı büyümeyi engellemiştir. Uygulanan döviz çapası, üçlemenin olanaksızlığı yaklaşımını doğrular şekilde reel kurun olması gereken dengesinden sapmasına yol açmış ve kriz yaratmıştır.

Türkiye, dışa açıklık oranı hızla artan ve bu nedenle dış ticaret gelişmelerinin ülke içi ekonomiyi önemli düzeyde etkilediği bir sürece girmiştir. Bu durum dış ticaret ve dış ticareti etkilemeye yönelik olarak uygulanacak politika alternatiflerinin doğru değerlendirilmesini önemli kılmaktadır. Maliye, para ya da aktif kur politikalarının hangisinin ya da hangilerinin seçileceğinin saptanması doğrulukla gerekmektedir. Kur ayarlamaları sonucunda ithalatın da etkilenmesi, ihracatı ithalatının fonksiyonu olan Türkiye gibi ülkeler için önemli sonuçlar yaratmaktadır. Bu yüzden kur değişiklikleri yapılırken siyasi otoritenin fayda maliyet analizi yapması gerekmektedir. Bu noktada Türkiye'nin Maastricht Antlaşması hükümlerinden olan devalüasyon yapmama şartını da göz önünde bulundurması yerinde olacaktır.

Dış ticaret ve aktif ticaret politikalarının değerlendirilmesi kapsamında Türkiye için yapılmış çalışmalara kısaca değinilerek aynı kapsamdaki analizlerimize geçilmiştir.

2.1. Türkiye'de Büyüme, Kur ve Dış Ticaret İlişkisi

Türk ekonomisinde büyüme ile dış ticaret arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Büyüme dinamikleri dışa açık Türk ekonomisinde ihracat parametrelerinden etkilenmektedir. Bu anlamda ihracata dayalı büyüme Türkiye açısından doğru bir yaklaşımdır. Ayrıca ithalat ihracatın temel girdisi olduğundan ithalat artışıyla büyüme arasında da ilişki bulunmaktadır¹⁷.

---

17 Cevat Bilgin, ve Ahmet Şahbaz, "Türkiye'de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 8, Sayı. 1, 2009, ss. 177-198, s. 189.

Yamak ve Korkmaz'ın çalışmasına göre reel kurda meydana gelen bir düşme büyüme üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Reel kurun düşmesi, özellikle sermaye malları ithalatını azaltarak dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemektedir. Ancak, sermaye malı grubunda azalan dış açık yani ithalat, ekonomik büyümenin de azalması anlamına gelmektedir. Bu durumda dış ticaret açığı kapansa da büyüme hızı düşmektedir¹⁸.

1990-2006 dönemine yönelik olarak Gül ve Ekinci'nin yaptığı çalışmada reel döviz kurunun dış ticaret üzerinde etkisi olmadığını, dış ticaretinse döviz kurunu etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu noktadan hareketle döviz kuru politikalarının dış ticareti etkileyebilecek etkin bir araç olmadığı belirtilmiştir¹⁹.

Saatçioğlu ve Karaca'nın 1981-2001 verilerinden hareketle yaptıkları çalışmaya göre, döviz kurlarının denge düzeyinin üst ya da altında belirlenmesinin yanında, ekonomik istikrarsızlık nedeniyle aşırı oynaklığı ve belirsizliği kısa ve uzun dönemde dış ticaret ve büyüme dinamiklerini olumsuz etkilemektedir²⁰. Aynı bulgu Tarı ve Yıldırım tarafından da doğrulanmıştır. Kur belirsizliği kısa dönemde dış ticareti etkilemezken uzun dönemde olumsuz etkilemektedir²¹. Öztürk ve Acaravcı ise 1989-2002 dönemi için kur belirsizliğinin kısa dönemde etkili olup uzun dönemde ihracat üzerindeki istikrarsızlığın kalıcı olmadığını vurgulamışlardır²². Kur belirsizliğinin kaldırılmasının dış ticareti daha istikrarlı hale getireceği²³ ve yabancı yatırımcıyı çekebileceği düşüncesi Türk literatüründe yaygın olarak vurgulanmaktadır.

Karagöz ve Doğan, 2001 devalüasyonunun dış ticaret üzerinde anlamlı düzeyde etkide bulunduğunu, ihracat ve ithalatın birbirini etkilediğini savunmuşlardır. Bu noktada, ihracatın ithalata bağımlı olmasının önemi vurgulanmıştır. Sözü edilen çalışmada bazı aylar açısından kur dış ticaret ilişkisinin koptuğu gözlenmiş, bu dönemlerde girdi maliyeti, dış talep ya

18 Rahmi Yamak ve Abdurrahman Korkmaz, "Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi", İstanbul Üniversitesi Ekonometri ve İstatistik E-Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 1, 2005, ss. 11-29, s. 26-27

19 Ekrem Gül, ve Aykut Ekinci, Türkiye'de Reel Döviz Kuru ile İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi 1990-2006, Cilt. 16, Aralık, 2006, ss. 164-189, s. 177.

20 Cem Saatçioğlu ve Orhan Karaca, "Döviz Kuru Belirsizliği'nin İhracata Etkisi: Türkiye Örneği", Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı: 5, 2004, ss. 183-195, s. 193.

21 Recep Tarı ve Durmuş Çağrı Yıldırım, Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi Türkiye İçin Bir uygulama, Yönetim ve Ekonomi, Cilt. 16, Sayı. 2, 2009, ss. 95-105, s. 103.

22 İlhan Öztürk ve Ali Acaravcı, "Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma", Review of Social, Economic and Business Studies, Vol. 2, Fall 2002-2003, ss. 197-206, s. 205.

23 Burcu Güvenek ve Volkan Alptekin, "Reel Döviz Kuru Endeksinin Otoregresif Koşullu Değişken Varyanslılığının Analizi", Maliye Dergisi, Sayı. 156, 2009, ss. 294-310, s. 309.

da krizler gibi etkilerin ağır bastığı sonucuna varılmıştır²⁴. 1997-2004 dönemini ele alan ve 2001 yapısal kırılma dönemini de sorgulayan Albeni ve arkadaşlarına göre dış ticarette sekiz sektörde kur politikaları önemsiz etki doğurmakta, diğer sektörlerde anlamlı bir değişiklik yaratmamaktadır. Aynı çalışmaya göre 2001 yılından sonra 17 sektörde ihracat kur politikası değişmelerinden olumlu etkilenmiştir.

Yıldırım ve Kesikoğlu'nun nedensellik testlerine göre yaptıkları çalışmada diğer bulguların tersine dış ticaretle kurlar arasında bir nedensellik ilişkisine rastlanmamış, kur politikalarının dış ticareti uygulamada uygun olmadığı savunulmuştur²⁵. 1982-2011 yılları için yapılan uzun dönemli bir çalışmaya göre, döviz kurları dış ticareti yüksek oranda olmasa da etkilemektedir. Çalışmaya göre dış ticaretin etkilenebilmesi için kurlar yanında diğer politikaların uygulanması da gerekmektedir, Merkez Bankası aktif politikalar uygulamak yerine aşırı dengesizliklerin olması durumunda piyasaya müdahalede bulunmalıdır²⁶.

Yapraklı, 2001-2009 verileri ve sınır testi yaklaşımıyla dış ticaret açıklarına karşı uygulanabilecek uygun politika aracını bulmaya yönelik çalışmasında; maliye ve kur politikalarının tek başına etkin olamayacağı sonucuna varmıştır. Yapraklıya göre parasalcı yaklaşım doğrultusunda para politikalarının uygulanması dış ticaret açısından en anlamlı çözümü vermekte, dış ticaret açığını bütçe açığı olumsuz etkilemekte, en iyi çözüm için para ve maliye politikaları beraber kullanılmalıdır²⁷.

Ay, 1995-2007 verilerinden hareketle reel döviz kuru dış ticaret ilişkisini inceleyen çalışmasında ihracat ve ithalatın reel kurdan etkilendiğini, ancak dış ticaretten döviz kuruna doğru bir ilişki bulunmadığını vurgulamıştır²⁸.

Büyüme, dış ticaret ve reel kuru ilişkilendiren model ya da analizlere bakıldığında genellikle nedensellik testlerine başvurulduğu gözlenmekte-

24 Murat Karagöz ve Çetin Doğan, "Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi Türkiye Örneği, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 15, Sayı. 2, 2005, ss. 219-228, 226.

25 Ertuğrul Yıldırım ve Ferdi Kesikoğlu, "İthalat-İhracat-Döviz Kuru Bağımlılığı Bootstrap ile Düzeltilmiş Nedensellik Testi uygulaması", Ege Akademik Bakış, Cilt. 12, Sayı. 2, 2012, ss. 137-148, s. 146.

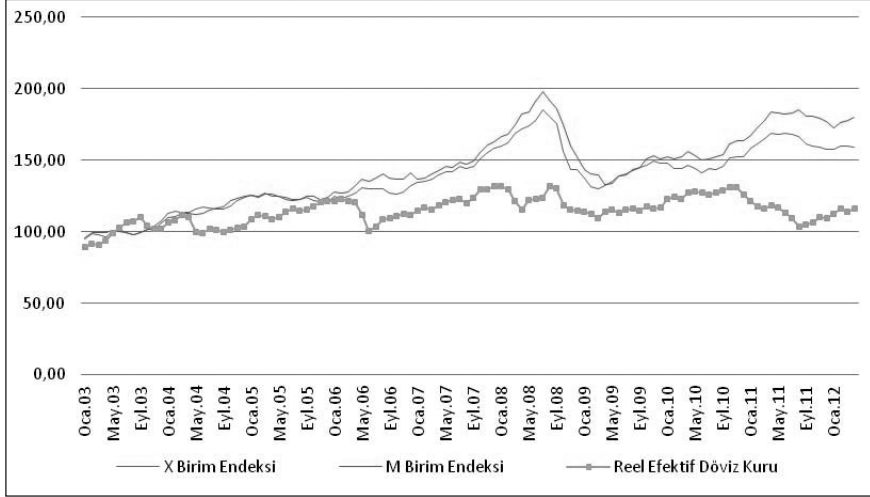
26 Erdem Hepaktan, Serkan Çınar ve Özlem Dünder, "Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret İle İlişkisi", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi Cilt. 3, Sayı.5, 2011, ss. 62-82, s. 77.

27 Sevdâ Yapraklı, "Türkiye'de Esnek Döviz Kuru Rejimi Altında Dış Açıkların Belirleyicileri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt. 65, Sayı. 4, 2011, ss. 141-163, s. 156.

28 Ahmet Ay ve Şerife Özşahin, "J Eğrisi Hipotezinin Testi: Türkiye Ekonomisinde Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi", Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt. 26, Sayı. 1, 2005, ss. 1-23, s. 21.

dir. Testler çeşitli dönemlere yönelik olarak geliştirilmiştir. Genel sonuçlara göre izlenen döviz kuruyla büyüme ve dış ticaretin ilişkili olduğu söylenebilmektedir.

Şekil 3: Reel Kur-Dış Ticaret İlişkisi

Kaynak: TCMB EVDS verileri.

Yukarıdaki şekle göre reel kurla dış ticaret arasında genel bir eğilim olduğu söylenebilir. En önemli gözlemse reel kurlun düştüğü zamanlarda dış ticaretin artmaya başladığıdır. Genel esneklik yaklaşımlarına göre bu durumda ithalatın azalması beklense de Türk ihracatının ithalata bağımlı olması nedeniyle ithalat da yükselmektedir. Kriz zamanları hariç ithalat ihracatla paralel bir eğilim sergilemektedir.

Balaylar'a göre 2001 yılından sonra uygulanan değerli reel kur politikaları sonucunda sermaye işgücü oranı değişerek %103,4 artmıştır. Bu durum Türk ekonomisinin reel ayağında sermaye yoğun teknikler lehine bir dönüşümü ifade etmektedir²⁹. Bu dönüşüm sırasında ekonominin genel anlamda rekabet gücünün arttığı ancak bu artışın reel kurlarla beraber dalgalandığına da vurgu yapılmaktadır³⁰.

29 Nilgün Acar Balaylar, "Reel Döviz Kuru İstihdam İlişkisi: Türkiye İmalat Sanayi Örneği", *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Temmuz-Ağustos, 2011, ss. 137-160, s. 157.

30 Kadir Karagöz ve Ali Şen, "Döviz Kuru Rejimi Ticari Rekabet Gücü İlişkisi", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt. 21, Temmuz-Ağustos, 2010, ss. 1-12, s. 8.

Balaylar izlenen kur politikalarının dış ticaret ve istihdam üzerinde olumlu bir etkisi olmadığını vurgulamıştır. Çalışmaya göre, faktör yoğunluğu sermaye lehine dönmeye başlamıştır. Türkiye’de istihdam artışı büyüme ya da dış ticaret artışıyla örtüşmemekte, genel olarak %10-11 aralığında seyretmektedir. Reel kurların yüksek tutulması süreci pekiştirmektedir. Diğer yandan yurtiçi faiz oranlarının yüksek olması nedeniyle firmaların yurtdışından dövizle borçlanması istihdamın artmasına engel olmaktadır³¹.

3. ANALİZLER VE ÖNEMLERİ

Reel kurlar, dışa açık ve dış borçları da fazla olan Türk Ekonomisi’nde önemli etkiler doğurma potansiyeline sahiptir. Reel kurun teorik olarak ihracat ve ithalat üzerinde etkisi olacağı kabul edilse de her ülke için aynı sonuçların ortaya çıkmadığı bilinmektedir. Kurlar ihracatçılar, sanayiciler ya da baskı gruplarınca sıkça eleştirilmekte değiştirilmesi istenmektedir. Ancak temelde ihracatın artırılması için istenen reel kurun düşürülmesi yönündeki değişiklikler, toplumun geneli üzerine ağır bir yük getirebilmektedir. 1994 istikrar tedbirleri durumun en iyi örneğini oluşturmuş alınan önlemler dış ticareti çok geliştirmemiş ancak toplumsal refahı düşürmüştür. Aktif kur politikasının dış ticaret üzerindeki etkisi belirsizken ulusal para cinsinden ülke borcu üzerindeki etkisi hesaplanabilir. Örneğin %25’lik bir devalüasyon dış borçları da aynı oranda yükseltmekte, ülke bireyleri daha borçlu hale gelmektedir. Reel kurlardaki yıpranma halkın satın alma gücünün yani refahının yıpranması anlamına da gelmektedir. Yukarıdaki kısa literatür özeti Türkiye’deki durumu yansıtmaktadır.

3.1. Analizlerde Kullanılan Veri Setleri ve Test İstatistikleri

Çalışmamız VAR modelinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde dış ticaret politikalarının yansımaları olarak dış ticaret açığı parametresi kullanılmıştır. Ele alınan bütçe açığı parametresi maliye politikası değişimleri ile dış ticaret açığı ilişkisini; M1 para arzı parametresi ise para politikaları ile dış ticaret açığı ilişkisini yansıtmak üzere ele alınmıştır. Diğer yandan döviz kuru politikalarının dış ticaret üzerine etkilerinin bulunabilmesi için reel döviz kuru verileri analize dahil edilmiştir. Dış ticaret açığı ihracat ve ithalat farkından yararlanılarak bulunmuştur.

Modelde uygulanması olası ticaret politikalarının dış ticaret dengelerine olası etkileri hesaplanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda aylık veri setleri seçilmiştir. Modellerde kullanılan zaman serileri aşağıda verilmiştir.

---

31 Balaylar, 157.

Tablo 1: Analizlerde Kullanılan Parametreler

Değişken	Kısaltma	Dönem	Kaynak	Açıklama
Aylık Zaman Serileri				
Dış Ticaret Açığı	dta	2006:1-2012:4	TCMB	Logaritmik
Reel Kur (Tüfe Bazlı)	rkur	2006:1-2012:4	TCMB	Logaritmik
Reel Bütçe Açığı	ba	2006:1-2012:4	TCMB	Logaritmik
M1 Reel Para Arzı	M1	2006:1-2012:4	TCMB	Logaritmik

Bütçe açığı ve M1 para arzı Tüfe rakamlarıyla deflate edilerek reel değerleri bulunmuştur. Parametrelerin logaritmik değerleri elde edilerek VAR modellemesine geçilmiştir.

Durağanlık Testleri

Zaman serilerinin ortalama ve varyanslarının zaman içinde değişmediğini ve bu nedenle tutarlı olduklarını gösteren ADF durağanlık testleri uygulanan ilk aşama testlerini oluşturmaktadır. Zaman serileri içerisinde bir stokastik sürece sahiptir ve bu sürecin zaman içinde değişip değişmediğinin saptanması gerekmektedir. Stokastik süreç ve zaman içerisinde değişmiyorsa yani istikrarlıysa zaman serisinin geçmiş verilerinden hareketle sabit terimli bir model elde edilebilmektedir. Stokastik sürecin istikrarlı olması durumuna durağanlık adı verilmektedir. Durağanlık gösteren zaman serileri tutarlı bir analiz yapabilmeyen ilk şartını oluşturmaktadır. Durağanlık testleri yapılmadan önce aylık verilerin gerekli mevsimsel arındırma ve dönüştürme işlemleri yapılmıştır.

Tablo 2: Analizlerde Kullanılan Parametrelerin Durağanlıkları

Değişken	ADF	%1	%5	%10
Aylık Zaman Serileri (Düzeyde Durağanlık)				
ldta	4,864	4,086	3,471	3,162
dlrkur	6,499	4,086	3,471	3,162
M1	10,795	4,086	3,471	3,162
ba	10,373	4,086	3,471	3,162

Serilerin önünde yer alan I: logaritmik değer d: birinci fark anlamına gelmektedir. Bütçe açığı negatif değerler de içerdiğinden logaritması alınmamıştır.

İncelenen zaman serilerinin birinci fark düzeyinde %1 anlamlılık derecesinde durağan oldukları saptanmıştır. Durağanlıkları sağlanan serilerin aralarındaki ilişkinin düzey ve anlamlılık derecesinin belirlenebilmesi için VAR analizi yapılmıştır. VAR analizinin seçilmesinin nedeni, değişkenler arasında belirli bir ekonomik teorinin bağımlılık ya da bağımsızlık anlamında yol göstericiliğinin bulunmamasıdır. Bu noktada bir teoriye bağımlı olma sorununu değişken bağlamında gözardı eden ve değişkenler arasındaki ilişkileri belirli varsayımlar olmaksızın değerlendirme gücüne sahip olan VAR Modelinin kullanılması uygun olabilecektir. Modelimizde olduğu gibi bağımlı bağımsız değişkenin belirlenmesinin güç olduğu analizlerde VAR Modeli tercih edilmektedir.

VAR Analizi ve Sonuçları

İlgili parametreler arasında VAR Modeli uygulandığında Ek-1'de yer alan tablo elde edilmiştir. Tablo kullanılarak değişkenler arasındaki gecikme uzunlukları ele alınmıştır. Gecikme uzunluklarının incelenmesi VAR Modelinin geçerlilik düzeyini de belirlemektedir. Aşağıdaki tablo VAR modelinin gecikme uzunluğunu ortaya koymaktadır;

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: LDTA DLRKUR DLM1 BA

Exogenous variables: C

Date: 04/10/12 Time: 16:58

Sample: 2006M01 2012M04

Included observations: 69

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-902.9385	NA	3068114.	26.28807	26.41759*	26.33946
1	-874.3058	53.11585*	2129540.*	25.92191*	26.56947	26.17882*
2	-861.4437	22.36877	2343914.	26.01286	27.17848	26.47530
3	-850.6791	17.47298	2761621.	26.16461	27.84829	26.83258
4	-834.8552	23.85058	2840831.	26.16972	28.37144	27.04321
5	-823.7552	15.44345	3402051.	26.31175	29.03153	27.39077
6	-812.7519	14.03316	4167969.	26.45658	29.69441	27.74114

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

Tabloya göre uygun gecikmenin 1 gecikme olduğu (Schwart Kriteri hariç) gözlenmektedir. Bu gecikmede otokorelasyon olup olmadığının sınanması sistemin geçerliliği için önemlidir. LM test istatistiklerine göre VAR modeli yapısal tutarlılığa sahiptir.

VAR Residual Serial Correlation LM Tests

Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h

Date: 04/10/12 Time: 16:59

Sample: 2006M01 2012M04

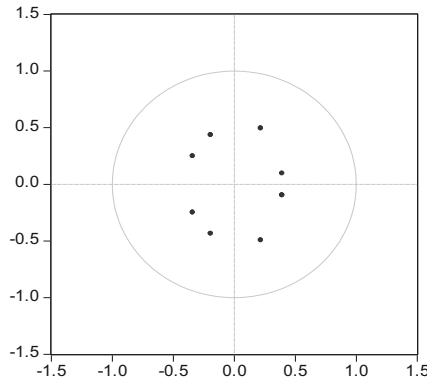
Included observations: 73

Lags	LM-Stat	Prob
1	18.23531	0.3103
2	22.55239	0.1262
3	14.44075	0.5659
4	24.83348	0.0728
5	5.347297	0.9937
6	20.09240	0.2161
7	16.05016	0.4495
8	12.66486	0.6971
9	11.89755	0.7510
10	23.13590	0.1101
11	16.08551	0.4470
12	22.89005	0.1167

Probs from chi-square with 16 df.

Diğer yandan son olarak ters birim köklerin incelenmesi VAR modelinin tutarlılığı açısından son bir değerlendirmeye olanak tanımaktadır.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Şekilden de gözlemlenebileceği gibi VAR modelinin ters birim kökleri çember içinde kalmakta ve sistemin kararlı olduğunu vurgulamaktadır. Sistem ortaya çıkabilecek bir diğer sorunun yani değişken varyans sorununun araştırılması, Granger nedensellik ilişkilerinin kurulabileceğini göstermiştir. Aşağıdaki hesaplamalara göre modelde değişken varyans sorunu bulunmamaktadır.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests:

No Cross Terms (only levels and squares)

Date: 04/10/12 Time: 17:00

Sample: 2006M01 2012M04

Included observations: 73

Joint test:

Chi-sq	df	Prob.
165.7385	160	0.3616

Individual components:

Dependent	R-squared	F(16,56)	Prob.	Chi-sq(16)	Prob.
res1*res1	0.405886	2.391125	0.0085	29.62967	0.0200
res2*res2	0.358689	1.957571	0.0334	26.18430	0.0515
res3*res3	0.112109	0.441925	0.9633	8.183948	0.9432
res4*res4	0.136334	0.552493	0.9051	9.952396	0.8691
res2*res1	0.253525	1.188701	0.3054	18.50729	0.2950
res3*res1	0.348207	1.869802	0.0439	25.41911	0.0628
res3*res2	0.142906	0.583567	0.8830	10.43216	0.8431
res4*res1	0.222914	1.004005	0.4663	16.27271	0.4341
res4*res2	0.104462	0.408265	0.9747	7.625724	0.9592
res4*res3	0.081934	0.312361	0.9936	5.981156	0.9883

Nedensellik Testleri

Dış ticareti etkilemek üzere hangi tür politikaların etkili olabileceğine dair değerlendirmeler Granger Nedensellik ilişkileri ortaya konularak değerlendirilebilmektedir. Granger Nedensellik Testi yapıldığında incelenen parametreler arasında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Sonuçlar Türkiye için üçlemenin olanaksızlığının geçerliliğini de vurgulamaktadır.

- Dış Ticaret – Döviz Kuru Politikası

Dış ticaret ve reel kur arasında anlamlı bir ilişki iki yönlü olarak da kurulamamaktadır. Reel kur politikalarının dış ticaret açığını kapatma yönünde pozitif bir etkisi görülmemektedir.

Pairwise Granger Causality Tests
Date: 04/10/12 Time: 17:05
Sample: 2006M01 2012M04
Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
DLRKUR does not Granger Cause LDTA	73	0.09964	0.9053
LDTA does not Granger Cause DLRKUR		2.22828	0.1155

- Dış Ticaret – Para Politikası

Para politikası parametresi olarak alınan M1 para arzıyla dış ticaret arasında da anlamlı bir ilişki gözlenmemektedir. Uygulanan para politikalarıyla dış ticareti etkilemek olanaklı görülmemektedir.

Pairwise Granger Causality Tests
Date: 04/10/12 Time: 17:07
Sample: 2006M01 2012M04
Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
DLM1 does not Granger Cause LDTA	73	1.69933	0.1905
LDTA does not Granger Cause DLM1		0.63865	0.5311

- Dış Ticaret – Maliye Politikası

Nedensellik sonuçları maliye politikasının dış ticareti etkilemediğini, dış ticaretinse (%5 anlamlılık düzeyinde) bütçe açığını düşürücü etkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Gümrük Birliği kurulduktan sonra devletin dış ticarete verebileceği sübvansiyonların ve çeşitli desteklerin kısıtlanması bu sonucu anlamlı kılmaktadır. Dış ticaretin artması durumunda ihracatçı firmalardan toplanan vergilerin artması bütçe açığını olumlu etkilemektedir. Diğer yandan ithalatın artması da bütçe açısından iyileştirici olmaktadır. İthalattan alınan Özel Tüketim Vergisi bütçe açığını düşürmektedir.

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 04/10/12 Time: 17:08

Sample: 2006M01 2012M04

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BA does not Granger Cause LDTA	74	2.30876	0.1070
LDTA does not Granger Cause BA		4.73716	0.0118

SONUÇ

Türkiye, 24 Ocak 1980 Kararlarından başlayarak dış ticarete dayalı bir kalkınma anlayışına geçiş yapmıştır. Avrupa Birliği ile kurulan Gümrük Birliği sonrasında dış ticaret ülke ekonomisinde daha da önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu noktada Maastricht Kriterleri kapsamında devalüasyonun uygulanabilecek bir politika alternatifi olmaktan çıkması, Türkiye açısından olumlu bir gelişmedir. Yine müktesebat uyumu çerçevesinde devletin ticarete müdahale etmemesi gerekmektedir. Bu kapsamda dış ticaret sübvansiyonlarının ortadan kalkması bütçe üzerindeki yükü ortadan kaldırmıştır.

Dış ticaret ülke içindeki makroekonomik parametreleri doğrudan etkileyen bir yapı sergilemektedir. Türk Ekonomisi dış ticarete entegre olmuş, büyük hacimde ihracat ve ithalat yapan bir yapı sergilemektedir. Bu büyüklük nedeniyle dış ticareti etkilemeye yönelik politikaların sonuç vermesi oldukça zor görülmektedir.

Ancak, dış ticarete çoğu zaman gerek politik gerekse ekonomik amaçlarla müdahale edilmiştir. İzlenen politikalar istenen sonuçları doğurmamıştır. Türkiye’de üçlemenin olanaksızlığı gibi teorik saptamalar göz ardı edilerek uygulanan kur çapası tarzındaki yanlış kur politikaları, finansal piyasalardan başlayarak reel krizlere dönüşen 1994, 1999 ve 2001 krizlerine neden olmuştur. Dalgalı döviz kuru rejimine geçilmeden önce, alınan istikrar önlemleri istenen reel ve finansal sonuçlara ulaşılabilmesini engellemiştir.

Türkiye için yapılan analizler büyüme ile dış ticaret arasındaki ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Dışa açılma ya da küresel ticarete katılma düzeyi arttıkça Türkiye’de dış ticaret daha da önemli hale gelmektedir. Nedeni ne olursa olsun ya da hangi baskı grubundan gelirse gelsin dış ticareti etkileyecek politika önlemlerine başvurulurken dikkatli davranılmalı, bilimsel kriterlerden yararlanılmalıdır.

Diğer araştırma sonuçlarının da ortaya koyduğu gibi Türkiye’de GSYİH büyümesi ve dış ticaret arasında kuvvetli ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle dış ticarete oluşacak bir değişme ülke içi makroekonomik değerler üzerinde ciddi etkilerde bulunmaktadır. GSYİH ile dış ticaret arasındaki ilişki teorik olarak izlenecek reel kur politikası, para politikası ve maliye politikası ile değiştirilebilmektedir. Ayrıca devalüasyon gibi önlemler yine teorik olarak dış ticaret açığını etkileyebilmektedir.

Ancak, yapılan analizler uygulanacak politika önlemlerinin dış ticaret üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığını göstermiştir. Reel kur ile dış ticaret açığı arasında da ilişki bulunmamaktadır. Reel kur düşürüldüğünde yalnızca ihracat artmamakta, ithalat da paralel olarak yükselmektedir. Çünkü ihracat ithalata bağımlıdır ve ihracatın artabilmesi için ara ve sermaye malı ithalatına gereksinim duyulmaktadır.

Dış ticaret açığı ile bütçe uygulamalarının yani maliye politikalarının da bir ilişkisi saptanamamıştır. İş aleminin ve yatırım kararlarının döviz kuru istikrarsızlıklarından olumsuz etkilendiği bilinmektedir. Bu nedenle politika uygulamaları sonucunda oluşabilecek istikrarsızlıkların önlenmesi için uygulanmakta olan dalgalı kur sistemi uygun olarak değerlendirilebilir. Siyasi otorite baskı gruplarının etkisiyle ya da politik nedenlerle dış ticareti etkilemek üzere aktif politikalara başvurmamalıdır. Üçlemenin olanaksızlığını göz ardı ederek uygulanan kur çapası sistemi, devalüasyon önlemleri, çeşitli sübvansiyonlar krizlere neden olmuş ve/veya istikrarsızlıkla sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Albeni, Mesut., Demir, Yusuf ve Demirgil, Hakan, “Döviz Kurlarındaki Değişim ve Kur Sistemlerinin İhracat Üzerindeki Etkisi-Türk İmalat Sanayiinde Bir Uygulama”, *Review of Social, Economic, Business Studies*, (5-6), 2005, ss. 261-284.
- Ay, Ahmet ve Özşahin, Şerife, “J Eğrisi Hipotezinin Testi: Türkiye Ekonomisinde Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 26, Sayı. 1, 2005, ss. 1-23.
- Backus, David., Kehoeve, Patrick., Kydland, Finn. “Dynamics of The Trade Balance And The Terms of Trade: The S-Curve”, *NBER Working Paper*, 4242, Cambridge, 1992.
- Balaylar, Nilgün Acar, “Reel Döviz Kuru İstihdam İlişkisi: Türkiye İmalat Sanayi Örneği”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Temmuz Ağustos, 2011, ss. 137-160.
- Bilgin, Cevat ve Şahbaz, Ahmet, “Türkiye’de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 1, 2009, ss. 177-198.

- Campa, Jose and Goldberg, Linda, "The Evolving External Orientation of Manufacturing: A Profile of Four Countries", FRBNY Economic Policy Review, July, 1997, ss. 53-81.
- Cooper, Richard, *The Economics of Interdependence: Economic Policy in the Atlantic Community*, (New, York, McGraw-Hill, 1968).
- Domaç, İlker ve Shabsigh, Ghiath, "Real Exchange Rate Behavior and Economic Growth: Evidence from Egypt, Jordan, Morocco and Tunisia", IMF Working Paper, WP/ 99/40, 1999.
- Eşiyok, Ali, "Türkiye İmalat Sanayiinde ve Ülke Rekabet Gücündeki Gelişmeler", İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Cilt. 17, Sayı. 196, 2002, ss. 261-284.
- Funda Özkan, Denge Reel Kur Hesaplama Yöntemleri ve Reel Kur Dengesizliğinin Ölçülmesi: Türk Lirası Üzerine Bir Çalışma, (Ankara, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, 2003).
- Gül, Ekrem ve Ekinci, Aykut, Türkiye'de Reel Döviz Kuru ile İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi 1990-2006, Cilt. 16, Aralık, 2006, ss. 164-189.
- Güvenek, Burcu ve Alptekin, Volkan, "Reel Döviz Kuru Endeksinin Otoregresif Koşullu Değişken Varyanslılığının Analizi", Maliye Dergisi, Sayı. 156, 2009, ss. 294-310.
- Hepaktan, Erdem, Çınar, Serkan ve Dündar, Özlem, " Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret İle İlişkisi", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi Cilt. 3, Sayı.5, 2011, ss. 62-82.
- Karagöz, Kadir ve Şen, Ali, "Döviz Kuru Rejimi Ticari Rekabet Gücü İlişkisi", Akademik Bakış Dergisi, Cilt. 21, Temmuz-Ağustos, 2010, ss. 1-12.
- Karagöz, Murat ve Doğan, Çetin, "Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi Türkiye Örneği, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 15, Sayı. 2, 2005, ss. 219-228
- Lerner, Abba *The Economics of Control: Principles of Welfare Economics*, (London, Macmillan, 1944),.
- Marshall, Alfred, *Money, Credit and Commerce*, (London Macmillan and Co, 1923)
- Murshed, Mansoob, *Macroeconomics for Open Economies*, London, Dryden Press, 1997)
- Öztürk, İlhan ve Acaravcı, Ali, " Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma", Review of Social, Economic and Business Studies, Vol. 2, Fall 2002-2003, ss. 197-206.
- Persson, Torsten ve Svensson, Lars, "Current Account Dynamics and The Terms of Trade, Harberger-Laursen-Metzler Two Generations Later", National Bureau Of Economic Research Paper, No: 1129, Cambridge, 1983.
- Robinson, James, "The Foreign Exchanges" içinde Metzler, L.A. ve Ellis, H. (der.), *Readings in The Theory of International Trade*, (Homewood, Irwin. 1950), ss. 83-103.
- Rodrik, Dani, " How Far Will International Economic Integration Go?" *The Journal of Economic Perspectives*, Cilt. 14, Sayı. 1, 2000, ss. 177-186.
- Saatcioğlu, Cem ve Karaca, Orhan, "Döviz Kuru Belirsizliği'nin İhracata Etkisi: Türkiye Örneği", Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı: 5, 2004, ss. 183-195.

- Shatz, Howard ve Tarr, David, "Exchange Rate Overvaluation and Trade Protection", The World Bank, Policy Research Working Paper, No. 2289, 2000.
- Tarı, Recep ve Yıldırım, Durmuş Çağrı, "Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi Türkiye İçin Bir Uygulama", *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt. 16, Sayı. 2, 2009, ss. 95-105.
- Wang, Peijie, *The Economics of Foreign Exchange and Global Finance*, (Springer, 2009).
- Whitaker, John, *Centenary Essays on Alfred Marshall*, (London, Cambridge University Press, 1990).
- Yamak, Rahmi ve Korkmaz, Abdurrahman, "Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi", *İstanbul Üniversitesi Ekonometri ve İstatistik E-Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 1, 2005, ss. 11-29.
- Yapraklı, Sevda, "Türkiye'de Esnek Döviz Kuru Rejimi Altında Dış Açıkların Belirleyicileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 65, Sayı. 4, 2011, ss. 141-163.
- Yıldırım, Ertuğrul ve Kesikoğlu, Ferdi, "İthalat-İhracat-Döviz Kuru Bağımlılığı Bostrap ile Düzeltilmiş Nedensellik Testi Uygulaması", *Ege Akademik Bakış*, Cilt. 12, Sayı. 2, 2012, ss. 137-148.

Ek-1

Vector Autoregression Estimates

Date: 04/10/12 Time: 16:56

Sample (adjusted): 2006M04 2012M04

Included observations: 73 after adjustments

Standard errors in ( ) & t-statistics in [ ]

	LDTA	DLRKUR	DLM1	BA
LDTA(-1)	0.436448 (0.12174) [3.58502]	0.010597 (0.00696) [1.52159]	0.005282 (0.00904) [0.58411]	1492427. (570919.) [2.61408]
LDTA(-2)	-0.000701 (0.12389) [-0.00566]	-0.013829 (0.00709) [-1.95122]	-0.010220 (0.00920) [-1.11067]	61199.39 (580974.) [0.10534]
DLRKUR(-1)	3.244045 (2.30895) [1.40499]	0.280622 (0.13209) [2.12450]	-0.130510 (0.17149) [-0.76102]	8884216. (1.1E+07) [0.82049]
DLRKUR(-2)	-0.531475 (2.20823) [-0.24068]	-0.276508 (0.12633) [-2.18883]	0.193723 (0.16401) [1.18115]	-10958399 (1.0E+07) [-1.05820]
DLM1(-1)	3.516228 (1.79926) [1.95426]	-0.075040 (0.10293) [-0.72903]	-0.261874 (0.13364) [-1.95959]	12391079 (8437762) [1.46853]
DLM1(-2)	1.864989 (1.80796) [1.03155]	-0.049077 (0.10343) [-0.47450]	-0.133646 (0.13428) [-0.99526]	5159055. (8478544) [0.60848]
BA(-1)	2.06E-08 (2.6E-08) [0.77961]	-1.90E-10 (1.5E-09) [-0.12555]	3.54E-09 (2.0E-09) [1.79978]	-0.293111 (0.12421) [-2.35972]
BA(-2)	4.69E-08 (2.7E-08) [1.76791]	6.33E-10 (1.5E-09) [0.41719]	-1.66E-09 (2.0E-09) [-0.84361]	-0.089035 (0.12434) [-0.71607]
C	12.32019 (2.83780) [4.34145]	0.071881 (0.16234) [0.44278]	0.126311 (0.21077) [0.59928]	-35808705 (1.3E+07) [-2.69075]

R-squared	0.355247	0.188472	0.171403	0.193067
Adj. R-squared	0.274653	0.087031	0.067828	0.092200
Sum sq. resids	18.93943	0.061982	0.104480	4.17E+14
S.E. equation	0.543993	0.031120	0.040404	2551096.
F-statistic	4.407848	1.857944	1.654873	1.914077
Log likelihood	-54.33623	154.5223	135.4640	-1175.678
Akaike AIC	1.735239	-3.986912	-3.464768	32.45694
Schwarz SC	2.017625	-3.704526	-3.182383	32.73933
Mean dependent	21.79129	-0.000657	0.011619	-1254915.
S.D. dependent	0.638735	0.032570	0.041848	2677514.

Determinant resid covariance (dof adj.)	2273851.
Determinant resid covariance	1343354.
Log likelihood	-929.3699
Akaike information criterion	26.44849
Schwarz criterion	27.57803